

գրեթե բոլոր մարզերուն մէջ կրցած է մարդկութեան պարզեցել մեծամամուռ ու բազմաշնորհ անձնաւորութիւններ, արդար — ու մեզի նման փոքր ու ցիրուցան ժողովուրդի մը համար այնքան կենսական — հպարտութեամբ լիցնելով արտերը սերունդներու:

Ու ճիշդ ինչպէս մեր անհատական կեանքին մէջ արտաշուք օրերու կորուսաններուն յաջորդող բարի ու յուսալից պահերը աւելիով կ'արժեւորուին ու կը դառնան անմոռանալի, այնպէս ալ մեր պատմութեան մութերէն ետք եկող արշալոյսին մէջ յայտնուող մեր արժէքները իրենց ճշգրիտ տարողութեամբ գնահատելու իմաստութիւնը երբեք պէտք չէ որ պակսի մեզմէ:

Քիչ են այն ազգերը՝ որոնց պատմութիւնը մերինին չափ ու պէս եղած ըլլայ սե ու արիւնստ, ու աւելի քիչ են անոնք՝ որոնք ընդունելէ ետք իրենց ազգային գոյութեան ողնայարի՝ իսկ սեղուած մահառիթ հարուածներ՝ կրցած են մահէն ու մոխիրներէն վերածնիլ: Փառք փոթորիկէն ու գուպարէն ետք ամէն ինչ սկիզբէն կառուցանելու կարողովն ու վճռակամութեամբը զբաղուած ժողովուրդներուն: Ու փառք՝ այդ համբուրելի յատկութիւններովը գերազանցօրէն օժտուած Հայ ժողովուրդին:

Գ. Ճ.

ՔԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՔԱՀԱՆԱՅ ՄԱՆԿԱՍԱՐԵՆՑ

(1418? - 1505?)

Փե. դարու ամէնէն արդիւնաւոր գրիչներէն մին է Արճիշեցի Յովհաննէս Գառնան, որդի Մանկասարի և Փաշամելիքի: Ծնած է ձօտաւորապէս 1418 ին: Աշակերտած է Մեծոփեցի Թովմայ վարդապետի: Կենակից ունեցած է Շուքրտէր, որ վաղահասօրէն վախճանած է 1465 ին: Տէր Յովհաննէս շարունակած է ապրիլ չորս տասնամեակ եւ, և վախճանած է 86 տարեկան: Իր կեանքը լի եղած է դառնութեամբ, վիշտերով և տառապանքով: Իր յիշատակարաններէն մէկուն մէջ կը կարդանք սա տողերը. «Աւախ դառնութեան առուքս և վա՛յ կենաց մերոց, որ յամէն օր տասն անգամ կու մեռանիմ յահէ ըսպանման, և դողալով կու գրեմ» (1454):

Յովհաննէս Մանկասարենց ունեցած է բազմաթիւ աշակերտներ, որոնցմէ ծանօթ են իբրեւ գրիչ,

1. — Դաւիթ Գառնայ նորընծայ և վաղամեռիկ (1456):
2. — Կիրակոս Երէց Զօչկանց (1467):
3. — Աղարիա (1476):
4. — Յովհաննէս Գառնայ (1486-90):
5. — Զաքարիա (1505):

Թովմայ Մեծոփեցի կը յիշէ զինքը իբրեւ գրիչ 1435 ին: Նոյն ժամանակ երիտասարդ Յովհաննէս գծագրիկը սա շահեկան տեղեկութիւնը կ'արձանագրէ, թէ գրիչը մէկ անգամ թաթխելուն 900 գիւրէն աւելի գրած է:

Յովհաննէս Քին. Մանկասարենց ապրած և գործած է Արճէշ քաղաքին մէջ: Իր բազմարդիւն գրչէն ինչ որ յայտնի եղած է ճարդ՝ կու տանք այստեղ Թուականի կարգով: Ան ընդօրինակած է բացառապէս եկեղեցական մատենաներ. այդպէս .

1. — Աւետարան, 1435 ին. — Լեւոն Ս. Խաչիկեան, Յիշատակարանք ժե. Դարի, Ա. Մասն, թիւ 496:

2. — Ճառոց, 1441 ին, Մկրտիչ քահանայի պատուէրով. — Յիշատ. ժե. Դարի, Ա. Մասն, թիւ 582:

3. — Ճառոց, 1444 ին, Մէկ ժառը օրինակած է Թաւմա կրօնաւոր. — Յիշատ. ժե. Դարի, Ա. Մասն, թիւ 639:

4. — Աւետարան, 1445 ին, պարոն Դորգի Մելիքի որդի Յովնանէս կրօնաւորին ցանկութեամբ. — Յիշատ. ժե. Դարի, Ա. Մասն, թիւ 659:

5. — Աւետարան, 1450 ին, Աւետիսի որդի Գրուկայ վարդանի համար. — Յիշատ. ժե. Դարի, Ա. Մասն, թիւ 725:

6. — Աւետարան, 1454 ին, Էւատշահի որդի վարդան կրօնաւորի համար. — Յիշատ. ժե. Դարի, Բ. Մասն, թիւ 52. — Ձեռ. Երևանի, թիւ 6570:

7. — Աւետարան, 1455 ին, Պօղոս Եւպիկոպոսի համար. — Յիշատ. ժե. Դարի, Բ. Մասն, թիւ 72: Յուլիան Զեռագրաց Մշոյ, էջ 40 (թ. 41):

8. — Աւետարան, 1456 ին, Ղազարի որդի վարդան կրօնաւորի համար: Մաղկող Մինաս նկարիչ. — Յիշատ. ժե. Դարի, Բ. Մասն, թիւ 98. — Ձեռ. Երևանի, թիւ 5629:

9. — Ճառոց, 1457 ին, Ի խնդրոյ Միսիթար արեղայի. — Յիշատ. ժե. Դարի, Բ. Մասն, թիւ 118. — Ձեռ. Երևանի, թիւ 4746:

10. — Յայտնաւոր, 1457 ին, Խաչատուր խաջայի պատուէրով. — Յիշատ. ժե. Դարի, Բ. Մասն, թիւ 119. — Ձեռ. Երևանի, թիւ 4755:

11. — Ճառոց, 1461 ին, Հայրապետ Եպիսկոպոսի համար: Կաղմող վարդան. — Յիշատ. ժե. Դարի, Բ. Մասն, թիւ 200:

12. — Գոնձարան, շ. 1461 ին, Ներսէս քահանայի համար. — Յիշատ. ժե. Դարի, Բ. Մասն, թիւ 18. — Ձեռ. Երևանի, թիւ 4350:

13. — Աւետարան, 1462 ին, Խաչատուր խաջայի պատուէրով: Մաղկող կարպետ.

— Յիշատ. ժե. Դարի, Բ. Մասն, թիւ 224. — Ձեռ. Երևանի, թիւ 4778:

14. — Աւետարան, 1463 ին. — Յիշատ. ժե. Դարի, Բ. Մասն, թիւ 242:

15. — Աւետարան, 1465 ին, Խաչիմ խաթանի պատուէրով. — Յիշատ. ժե. Դարի, Բ. Մասն, թիւ 287. — Ձեռ. Ս. էջմիածնի, թիւ 22:

16. — Եւրակնոց, 1469 ին, Զաքես կրօնաւորի համար. — Յիշատ. ժե. Դարի, Բ. Մասն, թիւ 363. — Ձեռ. Վենետիկի, թիւ 115:

17. — Աւետարան, 1469 ին, Ամիր Սարգիսի պատուէրով: Մաղկող Մինաս նկարիչ. — Յիշատ. ժե. Դարի, Բ. Մասն, էջ 296 ծնթ.: Նոյն, Գ. Մասն, էջ 450-451. թիւ 613. — Ձեռ. Ս. Թ. թիւ 3427:

18. — Եւրակնոց, 1470 ին, Աթաբէկի որդի Արգելանոցի Մկրտիչ վարդապետի համար. — Յիշատ. ժե. Դարի, Բ. Մասն, թիւ 384. — Ձեռ. Երևանի, թիւ 9239:

19. — Աւետարան, 1471 ին, Ստացող Մերսն. — Յիշատ. ժե. Դարի, Բ. Մասն, թիւ 408:

20-21. — Մառոց և Գոնձարան, 1472 ին, Աստուածատուրի որդի Գրիգոր քահանային համար. — Յիշատ. ժե. Դարի, Բ. Մասն, թիւ 427. — Ձեռ. Երևանի, թիւ 4392:

22. — Աւետարան, 1474 ին, Ստացող Աստուածատուր. — Յիշատ. ժե. Դարի, Բ. Մասն, թիւ 459. — Ձեռ. Երևանի, թիւ 7991:

23. — Աւետարան, 1479 ին. — Յիշատ. ժե. Դարի, Բ. Մասն, թիւ 554:

24. — Գոնձարան, 1483 ին, Ի վայելուճն տէր Ալէքսիանոսին. — Յիշատ. ժե. Դարի, Գ. Մասն, թիւ 42. — Ձեռ. Վենետիկի, թիւ 1210:

25. — Աւետարան ըստ Յովնանցու, 1505 ին. — Յիշատ. ժե. Դարի, Ա. Մասն, թիւ 659. — Ձեռ. Երևանի, թիւ 5256:

Մանկասարկնցի գրչական աշխատանքին ժառանգ ստպէս կը վկայէ, 1505 ին, Իր աշակերտը Զաքարիա գրիչ:

Եւս արդ, գրեալ եղե Յովնան գլուխն ձեռամբ վարդապետին իմոյ տէր Յովնան

նիսի Մանգասարհնց քաջ քարտողին, որ
ՀԲ տարի, ամառն և ձմեռն, գիշերն ու
ցերեկն ի գրիչ եկոց. որ գրեալ եղև ձե-
ռամբ նորա Խ Այսմաւուրք և Տարենգիրք.
Իսկ փոքր գիրք՝ Տեսր և Աղօթամատոյց,
Շարակնոց և Սաղմասարան, Մաշտոց և
Գանձատետր Մ-Կ, և այլ աւելի, և Աւե-
տարան ԼԲ: Եւ զայս Յոհան գլուխս ի
ծերութեան ժամանակիս, որ աշք չէր
հայիլ և ձեռքն կու դողայր, քաղում չոր-
չարանօք հազիւ կարաց աւարակել. և այլ
չկարաց գրիչ բռնել մինչ ի վախճան, որ
հանգեաւ ի Քրիստոս 22 ամաց:

Եւ արդ, Կա Ջաքարիայ աշակերտ նո-
րին դրեցի զԴուկաս գլուխն, և կարապետ
աշակերտ մեր գրեաց զՄաթէոս և զՄար-
կոս գլուխն. — Յիշա. ԺԵ. Դարի, Ա.
Մասն, էջ 587, ծնթ.:

Ըստ այսմ Յովհաննէս աշխատած է
72 տարի, և օրինակած է 40 Յայսմաւուրք
և Ճաշոց, 50-60 Աղօթամատոյց, Շարակ-
նոց, Սաղմասարան, Մաշտոց և Գանձա-
րան, և 32 Աւետարան. համագումար 122-
132 գիրք: Ասոնցմէ մեզի ծանօթ 25 հա-
տէն այժմ յայտնի են 15 հատ միայն, 1
Յայսմաւուրք, 1 Ճաշոց, 2 Շարակնոց,
1 Մաշտոց, 3 Գանձարան և 7 Աւետարան:
Սպասելի է սակայն որ այլ գործեր ևս ի
յայտ գան յառաջիկային: Այնուհանդերձ
վերագրեալ առեւանդները շատ որոշ գա-
ղափար մը կու տան մեզի մեր ձեռագրա-
կան կարուստներուն մեծութեան մասին:

Ն. ԱՐՔ. ԾՈՎԱԿԱՆ

“ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԽՐԱՏՔ ԽԻԿԱՐԱՅ Ի ՄԱՍՏՆՈՅ”

Հայերէն բնագրի մի նորայայտ
ընդօրինակութեան առնչութեամբ

Սոյն բնագիրը համաշխարհային ճա-
նաչման արժանացած հնագոյն երկերից է,
որը դեռ շատ վաղ ժամանակներից թարգ-
մանուել է բազմաթիւ լեզուների ու տրոհ-
ուել նոյնչափ և աւելի խմբագրութիւն-
ների ու տարբերակների: Հէնք ունենա-
լով Արեւելքի ժողովրդական, ընկերային,
անտեսական և հասարակական հորուստ
կենսափորձը, բաւարար գոհացում է աը-
ւել իրար յաջորդող սերունդների աշ-
խարհն ու կեանքն ըմբռնելու հետաքր-
քութիւններին և հոգե-բարոյական պա-
հանջներին. միաժամանակ, շնորհիւ իր
մաաչելիութեան, լեզուա-ոճակոյն իւրա-
յատկութիւններին, խրատական, ուսածա-
նական կերտումներին, այն լայն տարա-
նում է գտել ժողովրդական բոլոր խա-
ւերի մէջ: Այդպէս նաեւ՝ Հայաստանում,
դեռեւս Ե. դարի թարգմանիչների ջան-
քերով:

Սկզբնական, մայր բնագիրը երկու
և կէս հազարամեակից աւելի հին պատ-
մութիւն ունի: Նրան վաղուց ի վեր տն-
դրագրածել է միջնադարին բանասիրու-
թիւնը՝ նրա ծագումը, յօրինման ժամա-
նակը, վայրն ու հանգամանքները, աղ-
բիւրագրիտական վերլուծութիւնը, այլա-
լիզու թարգմանութիւններին առնչուող
հարցերը, իւրաքանչիւր լեզուի թարգ-
մանութեան մէջ բողբոջման խմբագրու-
թիւնների գոյացման պատճառներն ու
ուղիները և այլ կարեւոր գիտական, բա-
նասիրական խնդիրներ հետազօտելու և
պարզաբանելու համար:

Հայ բանասիրութեան մէջ ևս այն
արժանացած է լայն ուշադրութեան, Դա
բնական ու անհրաժեշտ իրողութիւն է,
որովհետեւ հայերէն թարգմանութիւնը,
ժամանակի ընթացքում նրա մէջ գոյա-
ցած խմբագրութիւնները, նրա առնչու-
թիւնները այլ լեզուներով կատարուած
թարգմանութիւնների հետ ու յարակից